Xung quanh hai bài toán hình thi IMO năm 2013

Trần Quang Hùng

Tóm tắt nội dung

Bài viết này sẽ mở rộng và khai thác hai bài toán hình trong kỳ thi IMO 2013

1 Mở đầu

Trong kỳ thi toán quốc tế năm 2013 có hai bài toán hình hay như sau

Bài 1. *Cho tam giác giác ABC nội tiếp đường tròn (O). Đường tròn bàng tiếp góc A, B, C lần lượt tiếp xúc BC, CA, AB tại D, E, F. Chứng minh rằng tam giác ABC vuông khi và chỉ khi tâm ngoại tiếp tam giác DEF nằm trên (O).*

Bài toán trên là bài toán 3 của ngày 1, theo sự sắp xếp đó là bài toán khó nhất trong ngày hôm đó.

Bài 2. *Cho tam giác ABC, đường cao BE, CF cắt nhau tại H. P là một điểm trên BC. Gọi PK, PL là đường kính của đường tròn ngoại tiếp tam giác PBF, PCE. Chứng minh rằng KL đi qua H.*

Bài toán trên là bài toán 4 của ngày 2, theo sự sắp xếp đó là bài toán dễ nhất trong ngày hôm đó.

Trong bài viết này chúng ta sẽ đi sâu tìm hiểu kỹ hơn hai bài toán trên cũng như tìm hiểu các mở rộng và ứng dụng của nó.

2 Lời giải hai bài toán và bình luận

Lời giải bài 1. Gọi phân giác ngoài góc A cắt (O) tại K. Ta dễ chứng minh $BF = CE$ nên trung trực EF đi qua K. Nếu tâm ngoại tiếp tam giác DEF thuộc (O) sẽ nằm ngoài tam giác DEF nên khi đó tam giác DEF tù. Không mất tổng quát giả sử $\angle EDF$ tù. Do tâm ngoại tiếp tam giác DEF cũng thuộc trung trực EF vậy tâm ngoại tiếp tam giác DEF phải là giao của trung trung trực EF và (O). Giao điểm này phải nằm trong góc $\angle EDF$ nên giao điểm này chính là K. Vậy K cũng là tâm ngoại tiếp tam giác DEF.

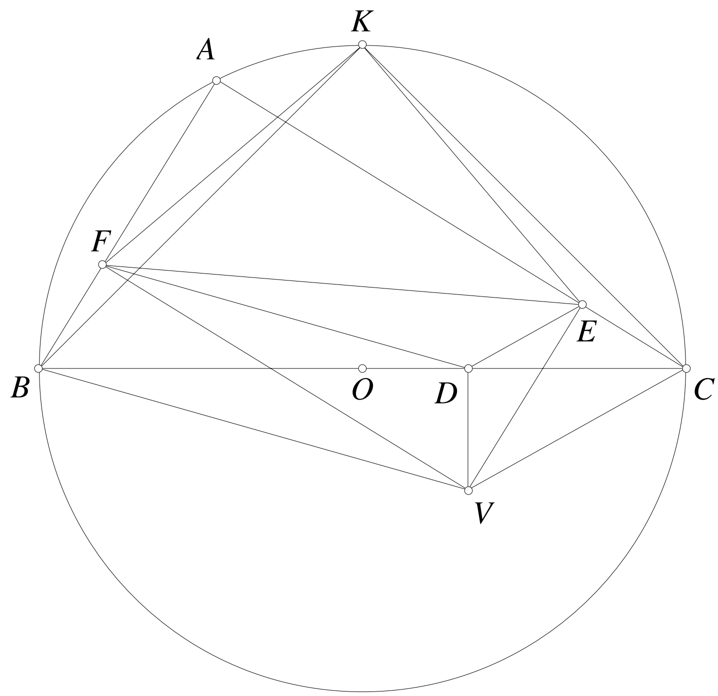

Dễ thấy các đường thẳng qua tâm bàng tiếp I_a, I_b, I_c lần lượt vuông góc với BC, CA, AB đồng quy tại điểm V. Từ đó các tứ giác $DFBV, DECV$ nội tiếp. Ta suy ra $\angle BVC = \angle BVD + \angle CVD = \angle AFD + \angle AED = 360^\circ - \angle BAC - \angle EDF = 360^\circ - \angle EKF - (180^\circ - \dfrac{\angle EKF}{2}) = \angle EKF = \dfrac{360^\circ - \angle EKF}{2}$.

Mặt khác $KB = KC$. Từ đó dễ suy ra K là tâm ngoại tiếp tam giác BVC. Từ đó theo tính chất đối xứng dễ suy ra $VF = BD = AE, VE = CD = AF$. Vậy tứ giác $AEVF$ là hình bình hành mà $\angle AEV = \angle AFV = 90^\circ$ vậy đó là hình chữ nhật suy ra $\angle BAC = 90^\circ$. Ta có điều phải chứng minh. □

Nhận xét. Đây là một trong những cách ngắn gọn nhất cho bài toán này mà không phải vẽ thêm một hình phụ nào. Việc làm xuất hiện các tứ giác nội tiếp $DFBV, DECV$ rồi sau đó trở thành hình thang cân là điều rất thú vị. Qua đó ta có thể khai thác được nhiều tính chất khác nữa.

3 Tìm hiểu và khai thác

Nếu chỉ xét phần thuận của bài toán 1, ta có thể phát biểu như sau

Bài 3. *Cho tam giác ABC vuông tại A nội tiếp đường tròn (O). Đường tròn bàng tiếp góc A, B, C lần lượt tiếp xúc BC, CA, AB tại D, E, F. Chứng minh rằng tâm đường tròn ngoại tiếp tam giác DEF nằm trên (O).*

Nếu coi tam giác vuông là tam giác có trực tâm trùng với đỉnh, ta có thể mở rộng bài toán này cho tam giác bất kỳ như sau

Bài 4. *Cho tam giác ABC nội tiếp đường tròn (O), tâm nội tiếp I, M là trung điểm của BC. N đối xứng I qua M. Gọi H là trực tâm tam giác ABC. Gọi X, Y, Z là hình chiếu của N lên BC, CH, HB. Chứng minh rằng tâm ngoại tiếp tam giác XYZ nằm trên đường tròn ngoại tiếp tam giác HBC.*

Nếu mở rộng hơn một chút cho bài toán này ta có bài toán thú vị sau

Bài 5. *Cho tam giác ABC, trực tâm H, tâm nội tiếp I, M là trung điểm của BC, N đối xứng I qua M. P là một điểm bất kỳ trên đường tròn ngoại tiếp tam giác HBC. Gọi X, Y, Z là hình chiếu của N lên BC, CP, PB. Gọi K là tâm đường tròn ngoại tiếp tam giác XYZ. Chứng minh rằng K luôn thuộc một đường tròn cố định khi P di chuyển.*

Ta có thể tiếp tục khai thác bài toán như sau, bằng cách làm khó hơn một chút

Bài 6. *Cho tam giác ABC, đường tròn nội tiếp tiếp xúc BC tại D. Đường tròn bàng tiếp góc A, B, C lần lượt tiếp xúc BC, CA, AB tại K, L, N. Chứng minh rằng D, K, L, N cùng thuộc một đường tròn khi và chỉ khi $\angle A = 90°$.*

Ta lại có một phát triển khác cho bài toán này

Bài 7. *Cho tam giác ABC. Đường tròn bàng tiếp góc A, B, C lần lượt tiếp xúc BC, CA, AB tại D, E, F. Giả sử $\angle EDF = 135°$. Chứng minh rằng $\angle BAC = 90°$.*

Nếu coi tâm nội tiếp I là trực tâm tam giác tạo bởi ba tâm bàng tiếp và A, B, C là chân các đường cao, phát biểu lại bài toán gốc như sau ta sẽ lại có những cái nhìn thú vị khác

Bài 8. *Cho tam giác ABC, đường cao AD, BE, CF và tâm ngoại tiếp O. Gọi OA, OB, OC lần lượt cắt EF, FD, DE tại X, Y, Z Giả sử tâm ngoại tiếp tam giác XYZ nằm trên đường tròn Euler của tam giác ABC. Chứng minh rằng tam giác ABC có một góc là $45°$.*

Nghịch đảo bài toán gốc trên ta có bài toán sau

Bài 9. *Cho tam giác ABC, đường cao AD, BE, CF đồng quy tại H. Đường tròn qua D, H và trực giao với đường tròn (HBC) cắt (HBC) tại X khác H. Tương tự có Y, Z. Gọi (K) đường tròn ngoại tiếp tam giác XYZ. Đường thẳng qua H vuông góc với HK cắt (XYZ) tại M, N. Chứng minh rằng tiếp tuyến tại M, N cắt nhau trên (O) khi và chỉ khi tam giác ABC có một góc là $45°$.*

Khai thác tiếp mô hình tam giác vuông ta có bài toán

Bài 10. *Cho tam giác ABC vuông tại A. Tâm bàng tiếp góc A là I_a. V đối xứng với I_a qua trung điểm BC. Gọi D, E, F là hình chiếu của V lên BC, CA, AB. Chứng minh rằng tâm đường tròn ngoại tiếp tam giac DEF nằm trên (O).*

Bài 11. *Cho tam giác ABC vuông tại A, tâm nội tiếp I. P là một điểm thuộc đường tròn ngoại tiếp tam giác BIC. Gọi D, E, F là hình chiếu của P lên BC, CA, AB. Chứng minh rằng tâm đường tròn ngoại tiếp tam giác DEF luông thuộc một đường thẳng cố định khi P di chuyển.*

Khi phát biểu bài toán như vậy ta sẽ có một khai thác bài toán trên như sau

Bài 12. *Cho tam giác ABC với đường cao AD, BE, CF và tâm ngoại tiếp O. OA, OB, OC lần lượt cắt EF, FD, DE tại X, Y, Z. Gọi K là tâm ngoại tiếp tam giác XYZ. M, N là trung điểm CA, AB. P là điểm nằm trên đường tròn ngoại tiếp tam giác KMN sao cho $KP \parallel BC$.*

a) Chứng minh rằng D, P, O thẳng hàng.

b) Gọi L là trung điểm BC. Chứng minh rằng $KL = DP$.

Chúng ta lại có thể mở rộng hơn nữa bài toán trên như sau

Bài 13. *Cho tam giác ABC và P là điểm sao cho $AP \perp BC$. PA, PB, PC lần lượt cắt BC, CA, AB tại D, E, F. Q là điểm đẳng giác của P trong tam giác ABC. X, Y, Z là hình chiếu của Q lên EF, FD, DE. K là tâm ngoại tiếp tam giác DEF. M, N, L là hình chiếu của Q lên BC, CA, AB. R là điểm trên đường tròn ngoại tiếp tam giác KMN sao cho $PR \parallel BC$.*

a) Chứng minh rằng D, R, Q thẳng hàng.

b) Chứng minh rằng $KL = DR$.

Chúng ta hoàn toàn có thể khai thác bài toán này trong nhiều trường hợp khác nữa. Trở lại bài toán của ngày 2. Nếu ta cũng coi tâm nội tiếp I là trực tâm tam giác tạo bởi ba tâm bàng tiếp và A, B, C là chân các đường cao, phát biểu lại bài toán gốc một cách thú vị hơn như sau

Bài 14. *Cho tam giác ABC, đường tròn bàng tiếp góc B, C là I_b, I_c. P là một điểm di chuyển trên I_bI_c. Gọi PK, PL là đường kính của các đường tròn ngoại tiếp tam giác PBI_c và PCI_b. Chứng minh rằng KL luôn đi qua một điểm cố định khi P di chuyển.*

Theo bài toán thi ta thấy ngay điểm cố định chính là tâm nội tiếp I. Tuy nhiên cùng với cách phát biểu này ta có thể nhận thấy các điểm I_b, I_c với vài trò là tâm bàng tiếp thực sự không quan trọng. Ta có thể tổng quát hóa lên như sau

Hoặc khi chúng ta xét tới vị trí tương đối của trực tâm ta lại có một bài toán khá đặc sắc như sau

Bài 15. *Cho tam giác ABC tâm đường tròn bàng tiếp góc B, C là I_b, I_c. Gọi P là một điểm di chuyển trên I_bI_c. Gọi PK, PL là đường kính của đường tròn ngoại tiếp các tam giác PBI_b và PCI_c. Chứng minh rằng KL luôn đi qua một điểm cố định khi P di chuyển.*

Bài 16. *Cho tam giác ABC. Với E, F là hai điểm cố định sao cho A nằm giữa E, F. P di chuyển trên đường thẳng EF. Gọi PK, PL là đường kính của đường tròn ngoại tiếp tam giác PBF, PCE. Chứng minh rằng KL luôn đi qua điểm cố định khi P di chuyển.*

Bài toán trên là bài toán thú vị và có khá nhiều cách khai thác khác nhau trong các trường hợp riêng, các bạn hãy cùng suy nghĩ. Ngoài ra từ bài toán gốc chúng ta lại có thêm hai cách mở rộng như sau, ta thay đường tròn đường kính BC thành đường tròn (K) bất kỳ qua B, C.

Bài 17. *Cho tam giác ABC, đường tròn (K) qua B, C cắt CA, AB tại E, F khác B, C. BE giao CF tại H. d là đường thẳng qua K vuông góc với AH. P là một điểm bất kỳ trên d. PM, PN là đường kính của đường tròn ngoại tiếp tam giác PBF, PCE. Chứng minh rằng MN đi qua H.*

Bài 18. *Cho tam giác ABC, đường tròn (K) qua B, C cắt CA, AB tại E, F khác B, C. BE giao CF tại H. Gọi KL là đường kính của đường tròn ngoại tiếp tam giác KBC. P là một điểm bất kỳ trên đường tròn ngoại tiếp tam giác KBC. Gọi LB, LC lần lượt cắt đường tròn ngoại tiếp tam giác PBF, PCE tại M, N. Chứng minh rằng MN đi qua H.*

Nếu ta nhìn lại bài toán 9 theo cách khác như sau

Bài 19. *Cho tam giác ABC. E, F cố định thuộc CA, AB. P di chuyển trên BC. Gọi PK, PL là đường kính của đường tròn ngoại tiếp các tam giác PBF, PCE. Chứng minh rằng KL luôn đi qua một điểm cố định khi P di chuyển.*

Trong hai bài toán này nếu cho (K) trùng vào một số đường tròn đặc biệt ta lại có một số bài toán có ý nghĩa khác. Xin cùng với các bạn khác thác điều này.

Ta sẽ lại có một cách phát triển khác cho bài toán này như sau

Bài 20. *Cho tam giác ABC. E, F cố định thuộc CA, AB. P di chuyển trên một đường tròn (K) cố định đi qua B, C. Gọi Q là một điểm cố định thuộc (K). QB, QC lần lượt cắt các đường tròn ngoại tiếp tam giác PBF, PCE tại M, N. Chứng minh rằng MN luôn đi qua một điểm cố định khi P di chuyển.*

Rõ ràng bài toán trên là một tổng quát hóa nhưng lời giải của nó lại chỉ dùng bài toán góc không đổi rất đơn giản.

Ngoài ra trên mô hình của bài toán IMO ta còn có thể khai thác được rất nhiều kết quả khác từ đó. Các bạn hãy làm một số bài toán sau để luyện tập

Bài 21. *Cho tam giác ABC, đường cao AD, BE, CF đồng quy tại H. Gọi phân giác $\angle HDB, \angle HCD$ lần lượt cắt các đường tròn ngoại tiếp tam giác DBF, DCE tại K, L khác D.*

a) Chứng minh rằng KL đi qua H.

b) Chứng minh rằng đường tròn ngoại tiếp tam giác DKL đi qua trung điểm của BC.

Mở rộng tiếp bài toán trên ta lại có

Bài 22. *Cho tam giác ABC. Một đường tròn (K) đi qua B, C cắt CA, AB tại E, F. BE giao CF tại H. D là hình chiếu của K lên AH. Gọi phân giác các góc $\angle BDF, CDE$ cắt các đường tròn ngoại tiếp tam giác BDF, BCE tại M, N.*

a) Chứng minh rằng MN đi qua H.

b) Chứng minh rằng đường tròn ngoại tiếp tam giác DMN đi qua K.

Bài 23. *Cho tam giác ABC. P là một điểm di chuyển trên cạnh BC. Phân giác $\angle APB, \angle APC$ cắt các đường tròn ngoại tiếp tam giác APB, APC tại các điểm K, L khác P. Chứng minh rằng đường tròn ngoại tiếp tam giác PKL luôn đi qua điểm cố định khi P di chuyển.*

Bài 24. *Cho tam giác ABC. P là một điểm di chuyển trên một đường tròn (K) cố định qua B, C. Phân giác $\angle APB, \angle APC$ cắt các đường tròn ngoại tiếp tam giác APB, APC tại các điểm K, L khác P. Chứng minh rằng đường tròn ngoại tiếp tam giác PKL luôn đi qua điểm cố định khi P di chuyển.*

Khi nghịch đảo các bài toán gốc ta cũng thu được nhiều điều thú vị.

Tài liệu

[1] IMO 2013 problem 3 from AoPS

Trần Quang Hùng Trường THPT chuyên KHTN-ĐHKHTN-ĐQGHN
Email:analgeoamtica@gmail.com